

บทที่ 6

การจัดการแสดงเพื่อนผู้ไทยอำเภอเรณูนคร พ.ศ.2539-2540

การเพื่อนผู้ไทยอำเภอเรณูนครจังหวัดนครพนม ในปัจจุบันนี้ลูกหลานชาวผู้ไทยเรณูได้สืบสานมรดกทางศิลปวัฒนธรรมในด้านการเพื่อนผู้ไทยไว้อย่างเหนียวแน่น ดังนั้นจะศึกษาถึงการแสดงเพื่อนผู้ไทยในเรณูนคร ที่ปรากฏการแสดงระหว่างปี พ.ศ.2539 - 2540 โดยจะกล่าวถึงการรวมกลุ่มเพื่อนผู้ไทยเรณูนคร การรับงานแสดงและค่าตอบแทน การจัดการแสดง และการฝึกซ้อม การใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายด้วยวิธีการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมจะติดตามชมการแสดงเพื่อนผู้ไทยและเบื้องหลังการเตรียมการแสดง และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยการเข้าไปรับการฝึกหัดท่าพ็อน และกระบวนการท่าพ็อนผู้ไทยเรณูนครจากคณะบ้านภูไทของชัยปดินทร์ สาสิพันธ์ ตลอดจนเข้าสัมภาษณ์หัวหน้าคณะต่าง ๆ ทั้ง 7 คณะ ผู้แสดง ผู้ฝึกสอน นักดนตรี และผู้เกี่ยวข้องในด้านสวัสดิการ เช่น เสื้อผ้า อาหาร เป็นต้น แล้วนำมาพรรณนาวิเคราะห์ ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดตามลำดับต่อไปนี้

การรวมกลุ่มเพื่อนผู้ไทยเรณูนคร

การแสดงเพื่อนผู้ไทยในเรณูนคร เป็นการแสดงหม่คู่ชาย-หญิงโดยมีเกณฑ์การคัดเลือกเอาคนสวยคนงามทั้งผู้พ็อนชายและผู้พ็อนหญิงมาพ็อน ถ้าผู้พ็อนหญิงคนใดแต่งงานไปก็จะเลิกพ็อน คำนิง อินทร์ติยะ ก็จะคัดเลือกสาวงามคนใหม่ที่ยังเป็นโสดเข้ามาพ็อนแทน โดยการพ็อนตามหลังรุ่นเก่า ๆ ส่วนผู้พ็อนชายแต่งงานแล้วก็ยังคงพ็อนอยู่เหมือนเดิม ต่อมาในครอบครัวมีลูกหลานเติบโตขึ้น ผู้เป็น พ่อ แม่ ลุง ป้า น้า อา ก็จะถ่ายทอดท่าพ็อนผู้ไทยให้ลูกหลานทั้งผู้ชายและผู้หญิง จึงทำให้ชาวผู้ไทย

ในอำเภอเรณูนครสามารถพื่อนผู้ไทยได้เกือบทุกคนไม่ว่าผู้เฒ่าหรือคนหนุ่ม คนสาว จึงมีการรวมกลุ่มพื่อนผู้ไทย ในประเพณีงานบุญเดือนหกได้เป็นจำนวนมากทุก ๆ ปี ครั้นในราว พ.ศ.2519 ชาวบ้านก็เริ่มเบื่อหน่ายที่ต้องมารวมกลุ่มกันพื่อนผู้ไทยใน ประเพณีงานบุญเดือนหก จึงยกเลิกไป แต่ก็ยังมีการรวมกลุ่มย่อย ๆ สำหรับพื่อน ต้อนรับงานผ้าป่า กฐิน และต้อนรับข้าราชการผู้ใหญ่เข้ามาเยี่ยมเยือนอำเภอเรณูนคร โดยมี คำนิง อินทร์ติยะเป็นผู้ควบคุมดูแลเพียงกลุ่มเดียว ต่อมาได้มีการแยกตัวออกมาจากการควบคุมดูแลของคำนิงอินทร์ติยะ มารวมกลุ่มตั้งเป็นคณะดนตรีพื้นเมืองมี กลุ่มพื่อนผู้ไทยทั้งหมด 6 คณะ และมีคณะดนตรีดั้งเดิมอีก 1 คณะ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

แต่มาในปัจจุบันนี้ลูกหลานชาวผู้ไทยเรณูนครได้รับการถ่ายทอดทำพื่อน ผู้ไทยจากสถาบันการศึกษาในเรณูนคร ตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาได้บรรจุไว้เป็น หลักสูตรในหมวดวิชาศิลปศึกษา วิชากลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยหรือที่เรียกกันสั้น ๆ ว่า ส.ล.น.วิชาดนตรี นาฏศิลป์ จริยศึกษา เช่น ในโรงเรียนเรณูวิทยาคาร เป็น การศึกษาภาคบังคับ ได้บังคับให้เรียนพื่อนผู้ไทย ทั้งนักเรียนชายและนักเรียนหญิง ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงปีที่ 3 เริ่มเรียนขั้นพื้นฐานในชั้นประถมปีที่ 1 จะฝึกให้นักเรียนฟังทำนองเพลงที่ใช้สำหรับพื่อนผู้ไทยเรณูนคร และประวัติของ เครื่องดนตรีและลายที่บรรเลง พอขึ้นชั้นประถมปีที่ 2 ฝึกการใช้ส่วนต่าง ๆ ของ ร่างกายการใช้ศีรษะ แขน ขา ลำตัว และเท้า เคลื่อนไหวให้พอดีกับจังหวะ พอขึ้นชั้นประถมปีที่ 3 เริ่มฝึกแม่ทำพื่อนที่เป็นทั้งแม่ทำหลักและทำเชื่อม พอขึ้นชั้น ประถมปีที่ 4 - 6 นักเรียนชาย-หญิงทุกคนพื่อนผู้ไทยเรณูนครได้หมดทั้งกระบวนการ ทำพื่อนสามารถนำออกแสดงในงานกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนได้ ส่วนโรงเรียน คงดาวแจ้งพัฒนศึกษา ตำบลเรณูใต้ ซึ่งเป็นโรงเรียนขยายโอกาสจึงมีทั้งระดับ ประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา ในการศึกษาภาคบังคับระดับประถมศึกษาบรรจุ พื่อนผู้ไทยไว้ในหลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย (ส.ล.น.) ในระดับมัธยม บรรจุลงในหลักสูตรเป็นวิชาเลือกเสรี เปิดสอนเป็นวิชาการแสดงนาฏศิลป์ ดนตรี พื้นเมือง เปิดเป็นวิชาเลือกเฉพาะระดับมัธยมต้นให้เรียนทั้งนักเรียนชายและนักเรียน

หญิงสอนเพื่อนผู้ไทย นาฏศิลป์พื้นเมืองชุดอื่น ๆ และการบรรเลงดนตรีพื้นเมืองด้วย เพราะอาจารย์ผู้สอนจบการศึกษามาจากวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

นอกจากนี้ยังได้บรรจุเพื่อนผู้ไทยเป็นหลักสูตรในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาประจำอำเภอเรณูนคร คือ โรงเรียนเรณูนครวิทยานุกูล กำหนดเพื่อนผู้ไทยไว้ในวิชานาฏศิลป์ไทย¹ (รหัสวิชา ศ.0213) เป็นวิชาเลือกเสรีศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และวิชาศิลปะกับชีวิต (รหัสวิชา ศ.306) เป็นวิชาบังคับให้ศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และได้เปิดชมรมวัฒนธรรมเรณูนครมีการรวมกลุ่มเพื่อนผู้ไทยโดยนักเรียนที่มีความสนใจในเรื่องการฟ้อนรำอีกด้วย

ดังนั้นการรวมกลุ่มเพื่อนผู้ไทยในเรณูนครที่มีปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ 4 ประเภท คือ

กลุ่มชาวบ้าน ทั้งอำเภอเรณูนคร แบ่งออกได้ 8 ตำบล มี 90 หมู่บ้าน ดังนี้

1. ตำบลเรณู มี 13 หมู่บ้าน มีการรวมกลุ่มเพื่อนผู้ไทยทุกหมู่บ้าน
2. ตำบลโพนทอง มี 10 หมู่บ้าน ไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อนผู้ไทย 2 หมู่ คือ หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 10
3. ตำบลนางาม มี 14 หมู่บ้าน ไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อนผู้ไทย
4. ตำบลท่าลาด มี 8 หมู่บ้าน ไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อนผู้ไทย
5. ตำบลโคกหินแฮ่ มี 15 หมู่บ้าน มีการรวมกลุ่มเพื่อนผู้ไทยทุกหมู่บ้าน
6. ตำบลเรณูใต้ มี 13 หมู่บ้าน มีการรวมกลุ่มเพื่อนผู้ไทยทุกหมู่บ้าน
7. ตำบลหนองย่างชั้น มี 8 หมู่บ้าน มีการรวมกลุ่มเพื่อนผู้ไทยทุกหมู่บ้าน
8. ตำบลนาขาม มี 9 หมู่บ้าน ไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อนผู้ไทย

¹ สัมภาษณ์ แยม ครุฑชัย, กำนัน อบต 17 หมู่ 1 ตำบลเรณู อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม, 9 พฤศจิกายน 2540.

กลุ่มนักเรียน โรงเรียนที่มีการรวมกลุ่มเพื่อนผู้ไทยออกแสดงเผยแพร่

3 กลุ่ม คือ

1. โรงเรียนเรณูวิทยาคาร เป็นโรงเรียนประจำอำเภอระดับชั้นประถมศึกษา
2. โรงเรียนเรณูนครวิทยานุกูล เป็นโรงเรียนประจำอำเภอระดับชั้นมัธยมศึกษา
3. โรงเรียนดงดาวแจ้งพัฒนศึกษา เป็นโรงเรียนขยายโอกาสมีทั้งระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

กลุ่มเจ้าหน้าที่ รวมกลุ่มเพื่อนผู้ไทยของฝ่ายปกครอง สังกัดอาสา รักษาดินแดนที่ 8 อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ในนามวง อ.ส.สัมพันธ์

1 คณะ

กลุ่มอาชีพเสริม เป็นคณะวงดนตรีพื้นเมืองที่มีการเพื่อนผู้ไทย 3 คณะ ดังนี้

1. คณะขวัญใจหนองกุ้ง จัดตั้งอยู่ในตำบลเรณู หมู่ 8 บ้านโคกสายพิทักษ์ สารทอง หัวหน้าคณะเป็นครูใหญ่โรงเรียนบ้านหนองกุ้ง เริ่มตั้งวงดนตรีเมื่อ พ.ศ.2525
2. คณะบ้านภูไท ตั้งอยู่ในตำบลเรณู หมู่ 1 บ้านเรณู ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์ หัวหน้าคณะจะเป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนเรณูวิทยาคาร ตั้งวงดนตรีเมื่อ พ.ศ.2528
3. คณะพิณแคนบ้านนา ตั้งอยู่ในตำบลโคกหินแอ่ หมู่ 7 บ้านนาโดนใหม่ วิรัตน์ นวลตา หัวหน้าคณะเป็นอาจารย์ 2 ระดับ 6 โรงเรียนบ้านนาโดนใหม่ ตั้งวง เมื่อ พ.ศ.2537

จากข้อมูลดังกล่าว พอจะสันนิษฐานได้ว่า ชาวผู้ไทยเรณูนคร ส่วนใหญ่น่าจะเพื่อนผู้ไทยได้แต่จะมีการรวมกลุ่มเพื่อนผู้ไทยในแต่ละประเภทเป็นส่วนน้อย เพราะผู้เฒ่าทั้งผู้ชายและผู้หญิงชราภาพพอนไม้ไหว ผู้พ่อนหญิงที่แต่งงานแล้วจะไม่นิยมมาพอน

ส่วนผู้พ่อชายก็จะปฏิเสธไม่มาพื่อนให้เหตุผลว่า "แก่แล้ว" ฉะนั้นการรวมกลุ่มพื่อนผู้ไทยในปัจจุบันนี้ จึงตกเป็นหน้าที่ของลูกหลานที่มีอายุประมาณ 13 - 20 ปี จากการสังเกตผู้วิจัยพบว่า กลุ่มชาวบ้านจะเป็นลูกหลานที่ไปเรียนหนังสือจะได้รับการฝึกหัดพื่อนผู้ไทยมาจากโรงเรียน เมื่อมีงานภายในหมู่บ้าน กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน ขอร้องให้รวมกลุ่มกันพื่อนในนามของกลุ่มชาวบ้าน ดังนั้น กลุ่มนักเรียนและกลุ่มอาชีพ เสริมจะมีบทบาทในการรวมกลุ่มมาพื่อนผู้ไทยมากที่สุด

การรับงานแสดงและค่าตอบแทน

การรับงานแสดงพื่อนผู้ไทยเรณูนครในปัจจุบันนี้ เท่าที่ปรากฏมักจะเป็นการจัดแสดงเพื่อการต้อนรับคณะผ้าป่า คณะกฐิน งานเลี้ยงรับรอง งานเลี้ยงสังสรรค์ ทุกระดับ มักจะไปแสดงเผยแพร่โดยการขอร้อง โดยคำสั่งของทางราชการ โดยการติดต่อจัดหาจัดจ้าง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. กลุ่มชาวบ้าน โดยมารับงานแสดงโดยการขอร้องขอความร่วมมือจากกำนันในตำบลหรือผู้ใหญ่บ้านที่ดูแลอยู่ในหมู่บ้าน มักจะจัดการแสดงพื่อนผู้ไทยอยู่ในพื้นที่ต้อนรับข้าราชการผู้ใหญ่ที่มาราชการในหมู่บ้าน คณะผ้าป่า หรือ คณะกฐิน ไม่มีการเรียกร้องค่าตอบแทน แต่ผู้แสดงและนักดนตรีมักจะได้รางวัลส่วนมากเป็นสิ่งของ เช่น ผ้าเช็ดตัว สบู่ แป้ง แต่มีน้อยครั้งได้รับเป็นเงินรางวัล ประมาณคนละ 50 - 100 บาท

2. กลุ่มนักเรียน การรับงานไปแสดงเผยแพร่อยู่ในความควบคุมของโรงเรียน มักจะเป็นคำสั่งของทางราชการ จึงไม่มีการเรียกร้องค่าตอบแทน แต่ได้รับงบประมาณสนับสนุนเป็นค่าใช้จ่ายในเรื่องอาหาร ค่าแต่งหน้าทำผม ค่าพาหนะในกรณีที่ไปแสดงนอกพื้นที่ เท่าที่ผ่านมามีการแสดงในพื้นที่นักเรียนได้งบประมาณสนับสนุนคนละ 200-300 บาท แต่ถ้าเป็นการแสดงนอกพื้นที่ได้ประมาณคนละ 500 บาท มักจะเป็นงานเลี้ยงต้อนรับ งานเลี้ยงสังสรรค์ งานจัดนิทรรศการแต่ถ้าเป็นงานกิจกรรมของโรงเรียนไม่มีงบประมาณสนับสนุนใด ๆ ทั้งสิ้น

3. กลุ่มเจ้าหน้าที่ เป็นข้าราชการฝ่ายปกครองของอำเภอเรณูนคร สังกัดฝ่ายอาสารักษาดินแดนที่ 8 อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ว่างงานไป แสดงเพื่อนผู้ไทย โดยคำสั่งของทางราชการมักจะเป็นการแสดงในหน้าที่เกี่ยวกับการปกครองในท้องถิ่น ไม่มีค่าตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น

4. กลุ่มอาชีพเสริม การว่างงานไปแสดงเพื่อนผู้ไทย มักจะเป็นการติดต่อจัดหาจัดจ้างให้ไปแสดงเผยแพร่ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ว่างงานแสดงทั่ว ๆ ไป ทุกระดับงาน โดยยึดค่าตอบแทนอยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจ จึงไปแสดงในพื้นที่เรียกค่าตอบแทน ตั้งแต่ 5,000 บาทขึ้นไป ถ้าไปแสดงนอกพื้นที่ไม่ไกลนักเรียกค่าตอบแทน ตั้งแต่ 7,000 บาทขึ้นไป แต่ถ้าไปแสดงนอกพื้นที่ไกล ๆ เรียกค่าตอบแทน ตั้งแต่ 10,000 บาทขึ้นไป ต่อผู้ร่วมงานในคณะประมาณ 25-30 คน²

จากการสัมภาษณ์ผู้แสดงในกลุ่มอาชีพเสริม ทั้ง 3 คณะพบว่า การว่างงานแสดงเพื่อนผู้ไทยในปัจจุบันนี้ ได้แสดงงานเลี้ยงต้อนรับแขกผู้ใหญ่ต้อนรับคณะผ้าป่าคณะกฐิน มากที่สุด ในการแสดงแต่ละครั้งผู้แสดงกับคณะที่มาเยือนได้ทำกิจกรรมร่วมกันโดยให้แขกผู้มีเกียรติออกมาพ้อนและพูดคุยกับผู้แสดง แล้วแขกก็ให้รางวัลแก่ผู้แสดง เฉพาะเงินรางวัลได้มากกว่าค่าตอบแทนที่หัวหน้าคณะจ่ายให้เพราะบางงานเคยได้รับเงินรางวัลสูงสุด 700-1,000 บาท ต่ำสุดประมาณ 300 บาท ในขณะที่ค่าตอบแทนได้รับจากหัวหน้าคณะอย่างต่ำ 200 บาท สูงสุด 500 บาท

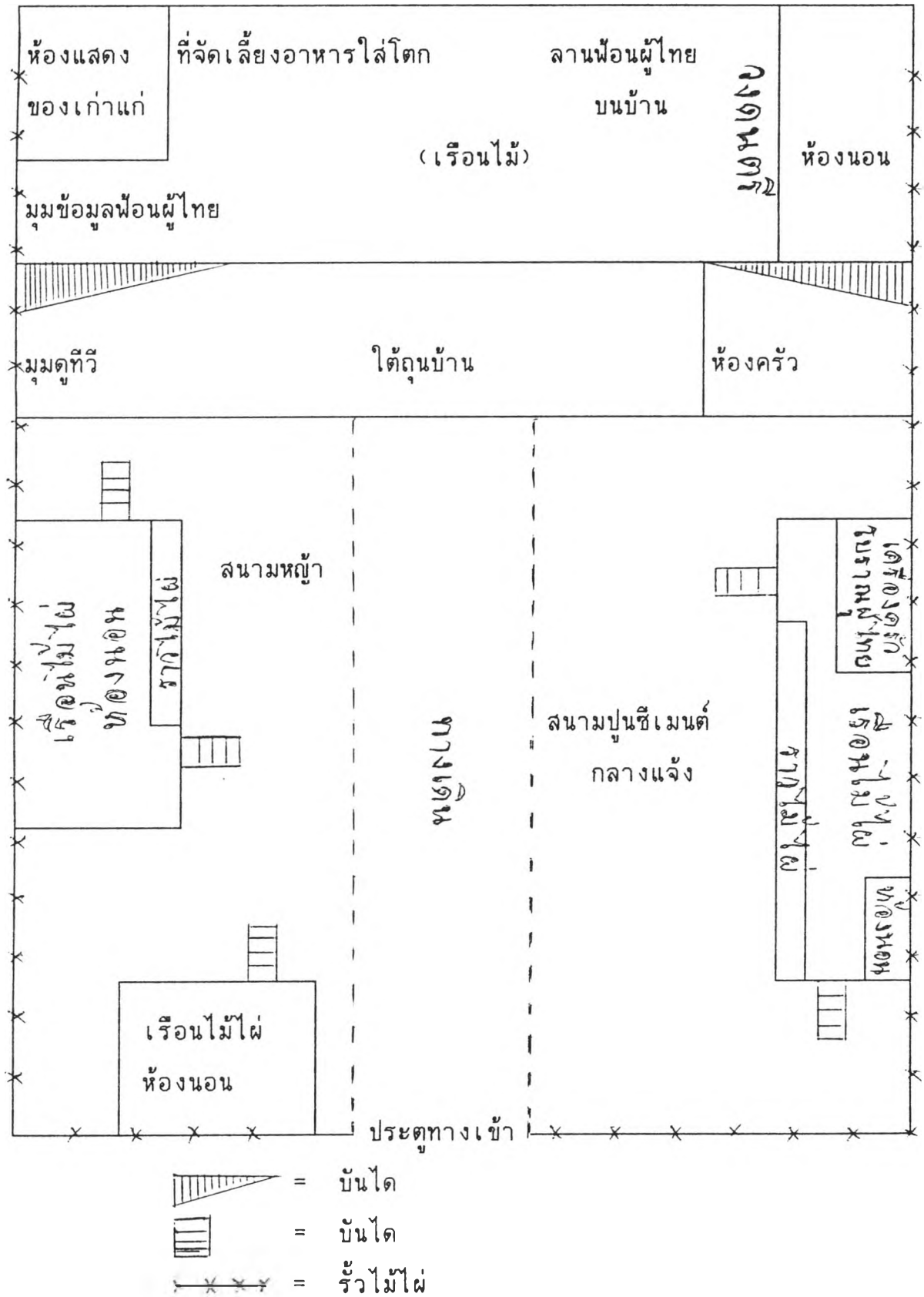
การจัดการแสดงและการฝึกซ้อม

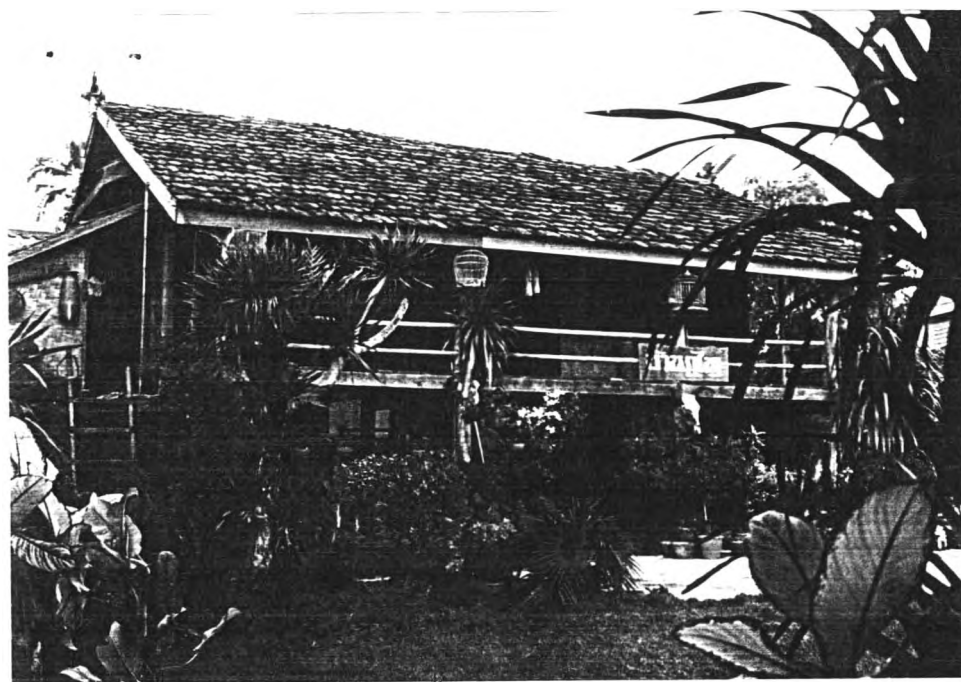
การจัดการแสดงเพื่อนผู้ไทยในเรณูนคร พ.ศ.2539 - 2540 คณะวงดนตรีพื้นเมืองมีกลุ่มเพื่อนผู้ไทย เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานทั้งรัฐบาลและเอกชนในจังหวัด

² สัมภาษณ์ วิรัตน์ นวลตา, หัวหน้าคณะผืนแคนบ้านนา, 5 พฤศจิกายน

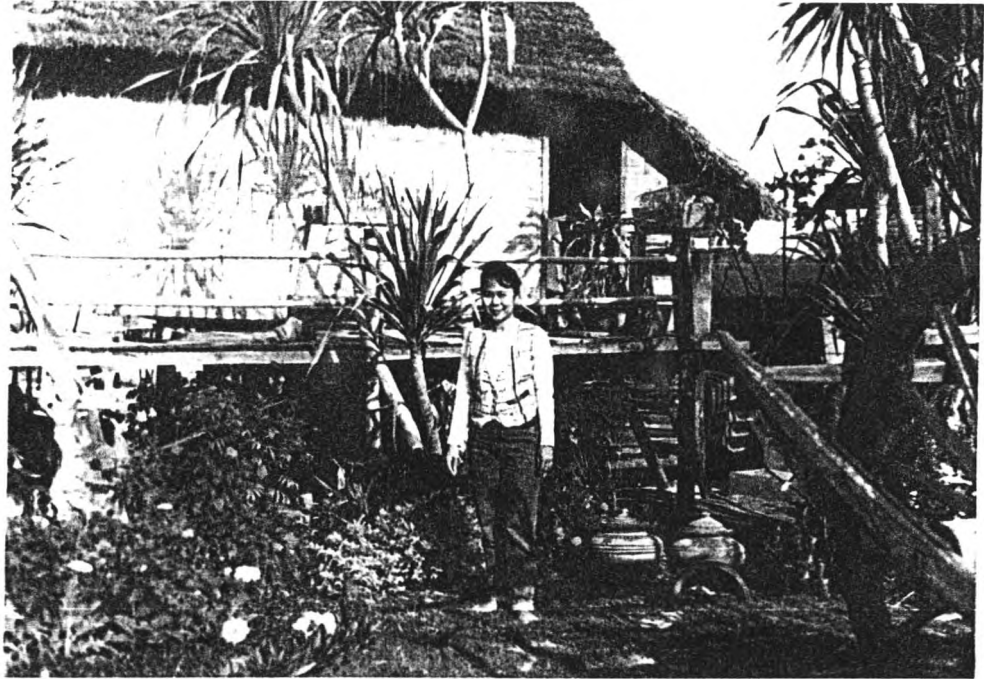
นครพนม ก็คือ วงดนตรีพื้นเมืองคณะบ้านภูไทของชัยบดินทร์ สาลีพันธ์ เป็นคณะอาชีพเสริมที่มีความพร้อมในด้านการจัดการแสดงฟ้อนผู้ไทยที่สมบูรณ์แบบมากที่สุด เพราะเป็นผู้อนุรักษ์ศิลปะการฟ้อนผู้ไทยสืบต่อจาก คำนิง อินทร์ติยะ มาจัดตั้งคณะวงดนตรีพื้นเมืองบ้านภูไท โดยใช้งบประมาณก่อสร้างที่อยู่อาศัยส่วนตัวเป็นแบบเรือนผู้ไทยเปิดเป็นศูนย์รวมข้อมูลของศิลปการฟ้อนผู้ไทย พร้อมทั้งอุปการะในการดำรงวิถีชีวิตของชนชาวผู้ไทยในสมัยโบราณไว้สำหรับต้อนรับคณะบุคคลต่าง ๆ เข้ามาเยี่ยมชมเยือนในพื้นที่อำเภอเรณูนครได้ศึกษา ได้ชมวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของบรรพบุรุษผู้ไทยในอดีต ดังนั้นหน่วยงาน สถาบันทั้งของรัฐบาลและเอกชนจึงนิยมมาติดต่อจัดจ้างให้ศูนย์ของคณะวงดนตรีพื้นเมืองบ้านภูไทจัดงานการแสดงฟ้อนผู้ไทยพร้อมด้วยอาหารพื้นเมืองเลี้ยงต้อนรับเป็นประจำ จึงเป็นสถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของอำเภอเรณูนคร ซึ่งตั้งอยู่เลขที่ 117 หมู่ 1 ตำบลเรณู อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ซึ่งจะเห็นลักษณะของบ้านภูไท ซึ่งเป็นสถานที่จัดงานเลี้ยงต้อนรับผู้มาเยือนอำเภอเรณูนคร ดังนี้

ภาพที่ 1 แผนผังบ้านภูเก็ตของ ชัยบดินทร์ ลาลินันท์

ภาพที่ 2 เป็นภาพของเรือนไม้ไผ่ซึ่งตั้งอยู่ทางขวามือของประตูทางเข้าบ้านเป็นเรือนไม้ไผ่ ประกอบด้วยเสาบ้านและพื้นบ้านเป็นไม้เนื้อแข็ง ฝาบ้านใช้ไม้ไผ่เหลาเป็นแผ่นบาง ๆ มาสานขัดแตะเป็นผืนใหญ่ ๆ เจาะเป็นช่องหน้าต่าง ช่องประตูใส่ขอบด้วยไม้ไผ่ กั้นเป็นห้องนอนเล็ก ๆ อยู่ทางขวามือ ถัดจากห้องนอนเป็นลานโล่ง ๆ บนบ้าน มีกระจกโตะเครื่องแป้งทำด้วยไม้ตั้งอยู่หน้าประตูห้องนอน ถัดต่อไปเป็นห้องครัว มีอุปกรณ์เครื่องครัวแบบพื้นเมืองผู้ไทยโบราณ ตั้งแสดงไว้ให้ผู้มาเยี่ยมชมได้เห็น ส่วนระเบียบบนบ้านใช้ไม้ไผ่ 2 ลำ ตีเป็นราวระเบียงบ้าน และติดป้ายคำว่า "บ้านภูไท" ไว้ทางมุมเสาช่างขวามือที่เชื่อมต่อบันไดทางขึ้นบนบ้าน ซึ่งปลูกพันธุ์ไม้ดอกไม้อย่างสวยงามส่วนใต้ถุนบ้านสูงโล่งมีแคร่ไม้วางไว้ 1 ตัว ด้านหน้าเรือนไม้ไผ่เป็นสนามปูนซีเมนต์ไว้สำหรับฝึกซ้อมพ้อนผู้ไทยในตอนเย็น

ภาพที่ 3 เป็นภาพเรือนไม้ไผ่ มุงด้วยหลังคาใบจาก ฝาบ้านทำด้วยไม้ไผ่สานขัดตะ เสาและพื้นบ้านประกอบด้วย ไม้เนื้อแข็ง มีระเบียงหน้าบ้านใช้ไม้ไผ่ 2 ลำตีเป็นราวระเบียงบ้าน ส่วนตัวเรือนเป็นห้องนอน 1 ห้อง ยกพื้นมีใต้ถุนบ้านไม่สูงนัก มีบันไดขึ้นทั้งทางซ้ายและทางขวาของตัวเรือน หน้าเรือนเป็นสนามหญ้า ปลูกพันธุ์ไม้ดอกตกแต่งสนามอย่างสวยงาม มีล้อเกวียนตกแต่งอยู่ในสนามหญ้า 1 เกวียน มีตุ่มน้ำดินเผาตั้งอยู่ 2 ใบ เป็นมุมนั่งที่อยู่ทางซ้ายมือของประตูทางเข้าบ้านภูไทที่ผู้ติดต่อจัดจ้างนิยมให้จัดการแสดงพ่อนผู้ไทยไว้สำหรับบันทึก เทป

ภาพที่ 4* เป็นภาพเรือนไม้ทั้งหลัง หลังคามุงด้วยกระเบื้อง ยกใต้ถุน บ้านสูง เป็นตัวเรือนที่ผู้เป็นเจ้าของบ้านอยู่อาศัย พร้อมทั้งเป็นสถานที่สำหรับจัดงาน เลี้ยงต้อนรับแขกผู้มาเยี่ยมชมอำเภอเรณูนครด้วย เพราะมีความพร้อมทั้งสถานที่ อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เก่าแก่ของชาวผู้ไทยจัดแสดงไว้ในห้องชั้นบนเรือนไม้ ข้าง ๆ ห้อง จะมีมุมประวัติความเป็นมาและอัลบั้มเพื่อนผู้ไทย ส่วนตรงกลางเรือนไม้เป็นลาน บ้านโล่ง ๆ สำหรับแขกผู้มาเยือนนั่งกับพื้นบนบ้านรับประทานอาหารพื้นเมืองจัดใส่ โตก พร้อมทั้งชมเพื่อนผู้ไทย ส่วนห้องนอนของเจ้าของบ้านจัดเป็นห้องแต่งตัวของ ผู้แสดง ระเบียงบ้านชั้นบนติดป้าย "บ้านภูไท" ทำด้วยไม้อย่างถาวรไว้ตรงกลาง

*ภาพที่ 2 - 4 บันทึกภาพโดย ธงชัย เสียงล้ำ บ้านภูไท
เลขที่ 117 หมู่ที่ 1 ตำบลเรณู อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม 30 มีนาคม 2540

ระเบียงบ้าน และมีป้ายผ้าเขียนว่า "บ้านภูเก็ต ยินดีต้อนรับ" โดยติดเฉพาะวันที่มีงานเลี้ยงต้อนรับ ส่วนใต้ถุนบ้านมีโต๊ะไม้ และโต๊ะหินไว้สำหรับต้อนรับแขกทั่ว ๆ ไป และผู้มาติดต่อจัดจ้าง ทางขวามือเป็นห้องครัว ถัดเข้าไปเป็นห้องอาบน้ำมีส้วม อยู่ในตัว 4 ห้อง ทางซ้ายมือจัดเป็นมุมคูทิว ด้านหลังของเรือนไม้เป็นทุ่งนาโล่ง ๆ ส่วนด้านหน้าปลูกต้นไม้ประดับ จึงทำให้บ้านภูเก็ตร่มรื่นเย็นสบาย มีทัศนียภาพเป็นธรรมชาติมากที่สุด จึงเป็นสถานที่นักท่องเที่ยว นักจัดรายการต่าง ๆ และแขกผู้ใหญ่ที่มาราชการในจังหวัดนครพนมนิยมแวะเข้ามาเยี่ยมชมเพื่อนผู้ไทยมากที่สุดอีกแห่งหนึ่งของอำเภอเรณูนคร

ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอกล่าวถึงการจัดการแสดงและการฝึกซ้อมของวงดนตรีพื้นเมืองบ้านภูเก็ต ดังต่อไปนี้

1. การจัดการแสดงของวงดนตรีพื้นเมืองบ้านภูเก็ต เริ่มขึ้นเมื่อมีผู้มาติดต่อว่าจ้างให้แสดงเพื่อนผู้ไทย ชัยบดินทร์ สาสีพันธ์ เจ้าของคณะเป็นผู้ตกลงกับผู้ว่าจ้าง โดยคำนึงถึงจุดประสงค์และความต้องการของผู้ว่าจ้างหรือเจ้าภาพ ทางคณะจะปฏิบัติตามความประสงค์ของผู้ว่าจ้าง ยกเว้นขั้นตอนและวิธีแสดงเป็นการจัดการแสดงไปตามรูปแบบของประเพณีการเพื่อนผู้ไทย ซึ่งพอจะแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1.1 การจัดการแสดงเพื่อนผู้ไทยในพื้นที่มักจะนิยมว่าจ้างให้จัดเป็นงานเลี้ยงต้อนรับในเวลากลางวันตอนเที่ยง และตอนเย็น โดยที่จ้างให้ทางคณะบ้านภูเก็ตจัดอาหารพื้นเมือง พร้อมด้วยการบรรเลงดนตรีพื้นเมืองและการแสดงเพื่อนผู้ไทย เจ้าภาพมักจะขอให้มีการแสดงเพื่อนชุดอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอีก 2 - 3 ชุด ทางคณะบ้านภูเก็ตจึงมีชุดการแสดงอื่น ๆ สำรองไว้เช่น ชุดเพื่อนบายศรีสู่ขวัญ ชุดเพื่อนเบิ่งโขงชุดเข็งข้าวปุ้น ชุดเพื่อนเมืองเว เป็นต้น แต่เจ้าภาพบางงานจะขอชมเพื่อนผู้ไทยเพียงชุดเดียวก็มี แต่ทางคณะบ้านภูเก็ตจะจัดประเพณีการต้อนรับด้วยพิธีบายศรีสู่ขวัญ ผูกข้อต่อแขนมีเพื่อนชุดบายศรีสู่ขวัญด้วยทุกงาน ส่วนสถานที่จัดเลี้ยงต้อนรับจัดที่บ้านภูเก็ต

ตามแผนผังในภาพที่ 1 โดยกำหนดขั้นตอนในการจัดเลี้ยงต้อนรับด้วยการให้
 ผู้พ่อนผู้ไทยทั้งชาย-หญิง มายืนรอรับแขกผู้มาเยือนที่ประตูทางเข้าบ้าน เมื่อแขก
 มาถึงจะต้อนรับด้วยการไหว้แล้วกล่าวคำเชิญแขกขึ้นบนเรือนไม้ที่จัดเลี้ยงอาหาร
 ขณะเดียวกันนักดนตรีก็จะบรรเลงดนตรีพื้นเมืองด้วยลาย (เพลง) ต่าง ๆ อยู่
 บนเรือนไม้ เมื่อแขกทยอยขึ้นเรือนเข้านั่งประจำโตกจนหนาแน่นแล้วก็มี
 พิธีบายศรีสู่ขวัญผูกข้อต่อแขนและต่อด้วยการแสดงชุดฟ้อนบายศรีสู่ขวัญ ใน
 ขณะเดียวกันผู้พ่อนผู้ไทยชาย-หญิงที่เหลืออยู่กระจายเข้านั่งโตกละ 1 คน
 เพื่อดูแลและให้ความรู้เรื่องอาหารพื้นเมือง เมื่อแขกเริ่มรับประทานอาหาร
 นักดนตรีจะบรรเลงดนตรีพื้นเมืองด้วยลายต่าง ๆ ประมาณ 2 - 3 ลาย อย่าง
 ลื่น ๆ ต่อจากนั้น ชัยบดินทร์สาส์พันธ์ จะทำหน้าที่เป็นพิธีกรให้ความรู้แนะนำ
 เครื่องดนตรีพื้นเมืองแต่ละชิ้น พร้อมทั้งฟังเสียงดนตรีแต่ละชิ้นนั้น ๆ ด้วย เมื่อ
 แนะนำเครื่องดนตรีหมดทั้งวงแล้วจะให้นักดนตรีบรรเลงเครื่องดนตรีพื้นเมือง
 ทุกชิ้นพร้อม ๆ กัน 1 ลาย ลื่น ๆ แล้วจึงเริ่มปล่อยชุดการแสดงในกรณี
 เจ้าภาพระบุชุดการแสดงฟ้อนชุดอื่น ๆ ก็จัดการแสดงชุดอื่น ๆ ให้ชมก่อน
 ชุดฟ้อนผู้ไทยจะจัดให้แสดงเป็นชุดสุดท้าย หลังจากทีพ่อนให้แขกชมแล้ว 1 รอบ
 ต่อด้วยเชิญแขกขึ้นมาร่วมพ่อนอีก 1 รอบ แล้วปิดท้ายการแสดงด้วยการเชิญให้
 แขกมาพูดคุยแข่งขันกับผู้พ่อนทั้งชาย-หญิง จึงเกิดกองเชียร์สร้างบรรยากาศ
 ของงานเลี้ยงต้อนรับให้เกิดความสนุกสนานประทับใจแก่แขกผู้มาเยือนปิดงาน
 ด้วยการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ผู้พ่อนทั้งชาย-หญิงทุกคนทำหน้าที่
 เดินตามไปส่งแขกกลับถึงประตูทางเข้าบ้านภูไท

แต่ในบางงานผู้ว่าจ้างหรือเจ้าภาพจะระบุขอเยี่ยมชมบ้านภูไทและ
 ผู้พ่อนผู้ไทยมักจะเป็นเวลากลางวัน ทางคณะบ้านภูไทจัดเก้าอี้ให้แขกนั่งชมพ่อน
 ผู้ไทยบนเรือนไม้ เมื่อถึงเวลาผู้พ่อนชาย-หญิงแต่งตัวด้วยชุดฟ้อนผู้ไทยยืนรอรับแขก
 ด้วยการไหว้ที่ประตูทางเข้าบ้าน ขณะเดียวกันดนตรีพื้นเมืองก็จะบรรเลงลายต่าง ๆ
 ชัยบดินทร์ สาส์พันธ์ นำแขกเยี่ยมชมบ้านภูไท พร้อมทั้งอธิบายให้ความรู้แล้วเชิญแขก
 ขึ้นนั่งเก้าอี้บนเรือนไม้ ต่อด้วยทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ ผูกข้อต่อแขน ฟ้อนบายศรีสู่ขวัญ

เป็นประเพณีในการต้อนรับแขก แล้วจึงชมการแสดงฟ้อนผู้ไทย 1 รอบ ต่อด้วยเชิญแขกขึ้นมาฟ้อนผู้ไทยร่วมกันอีก 1 รอบ ปิดท้ายงานด้วยแขกผู้มาเยือนขอถ่ายรูปกับผู้ฟ้อน เมื่อแขกทยอยกันกลับ ผู้ฟ้อนชาย-หญิง และชัยบดินทร์ สาสิพันธ์ จะเดินไปส่งแขกถึงประตูทางเข้าบ้านภูไท

1.2 การจัดการแสดงฟ้อนผู้ไทยนอกพื้นที่ ทางคณะบ้านภูไทจะไม่รับจัดเลี้ยงอาหารนอกสถานที่ แต่รับการติดต่อว่าจ้างไปบรรเลงดนตรีพื้นเมืองและจัดการแสดงฟ้อนผู้ไทย ส่วนการแสดงฟ้อนชุดอื่น ๆ แล้วแต่ความประสงค์ของผู้ว่าจ้างหรือเจ้าภาพ

ดังนั้นการจัดการแสดงฟ้อนผู้ไทย ทางคณะบ้านภูไทจึงมีวิธีการจัดเตรียมงานโดยแบ่งหน้าที่ภายในครอบครัว ดังนี้

การติดต่อรับงานแสดงและการฝึกซ้อมการแสดง การควบคุมการแสดง การอธิบายให้ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในด้านการแสดงฟ้อนผู้ไทย เป็นหน้าที่ของชัยบดินทร์ สาสิพันธ์

การจัดเตรียมอาหาร ปรุงอาหารพื้นเมืองและตัดเย็บเสื้อผ้าชุดฟ้อนผู้ไทย จัดเครื่องประดับ เป็นหน้าที่ของภรรยาและญาติพี่น้องของ ชัยบดินทร์ สาสิพันธ์

ผู้แสดงฟ้อนผู้ไทยทั้งชาย-หญิง เป็นลูกและหลานของชัยบดินทร์ สาสิพันธ์

นักดนตรีจะเป็นชาวบ้านส่วนหนึ่ง ญาติพี่น้องส่วนหนึ่ง เครื่องดนตรีพื้นเมืองเป็นของคณะบ้านภูไททั้งสิ้น

2. การฝึกซ้อมการแสดงฟ้อนผู้ไทย

เมื่อคณะบ้านภูไทของ ชัยบดินทร์ สาสิพันธ์ รับงานการจัดการแสดงฟ้อนผู้ไทย จะต้องมีการฝึกซ้อมความพร้อมทุกครั้ง ถึงแม้ว่าผู้ฟ้อนผู้ไทยจะฟ้อนกันเป็นอยู่แล้วก็ตาม โดยมอบให้เป็นหน้าที่ของลูกชายคนโต เป็นผู้ควบคุมการฝึกซ้อม ความพร้อม จะใช้เครื่องบันทึกเสียงและม้วนเทป ทำนองลายลมพัดพร้าว

เปิดซุ้มกันประมาณ 2 - 3 เที้ยว ถ้ามีการฝึกซ้อมในช่วงตอนเช้า หรือตอนกลางวัน ให้ฝึกซ้อมบนลานบ้านเรือนไม้ แต่ถ้าฝึกซ้อมในตอนเย็น ๆ ให้ฝึกซ้อมที่สนามปูนซีเมนต์ หน้าเรือนไม้ไผ่ แต่ในกรณีที่ต้องรับสมาชิก คนใหม่เข้ามาพ้องคนไทยทั้งผู้ชายและผู้หญิง ชัยบดินทร์ สาลีนันท์ เป็นผู้ฝึกหัดและควบคุมการฝึกซ้อมด้วยตนเอง และให้ลูก-หลานที่พ้องเป็นอยู่แล้วเข้าร่วมฝึกฝนให้เกิดความชำนาญด้วยเสมอ³ โดยมีวิธีการฝึกหัดตามขั้นตอนดังนี้

ภาพที่ 5 ชัยบดินทร์ สาลีนันท์ เริ่มฝึกด้วยการให้สมาชิกใหม่ ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย นั่งกับพื้นฟังจังหวะเสียงกลอง พร้อมทั้งปรนมือให้เข้ากับจังหวะของกลอง

³สัมภาษณ์ ชัยบดินทร์ สาลีนันท์, หัวหน้าคณะบ้านภูไท, 24 ตุลาคม 2540.

ภาพที่ 6 จะฝึกผู้สอนชาย โดย ชัยบดินทร์ จูงมือผู้ฝึกให้ก้าวเท้า
เดินตาม กำหนดใช้กลองหาง 1 ใบ ตีให้จังหวะ

ภาพที่ 7 ให้ผู้สอนชาย 2 คน ยืนหันหน้าเข้าหากัน ใช้ฝ่ามือทั้ง
2 ข้าง ประคบคู่กัน และฝึกกระโดด ยกเท้าพร้อม ๆ กัน ให้เข้ากับจังหวะ
โดยเปิดเครื่องบันทึกเสียง ใช้ม้วนเทปลาย (เพลง) ลมพัดพร้าว ผู้สอนชาย
อีกหนึ่งคนไม่มีคู่ให้ใช้มือไขว้ไว้ข้างหลังแล้วกระโดดเขย่งยกเท้าย่ออยู่กับที่
ชัยบดินทร์ ลาลิพันธ์ ยืนควบคุมฝึกให้เข้ากับจังหวะ

ภาพที่ 8 ชัยบดินทร์ สาลินันท์ ให้ผู้พ่อนชายใช้ฝ่ามือทั้ง 2 ข้าง ไชว์ซ้อนกันไว้ข้างหลัง แล้วก้าวเดินกระโดดยกเท้า ตามกันไปข้างหน้าเป็นแถว วงกลม ให้เข้ากับจังหวะลาย (เพลง) ลมพัดพร้าว เพื่อให้วงกลมเคลื่อนที่

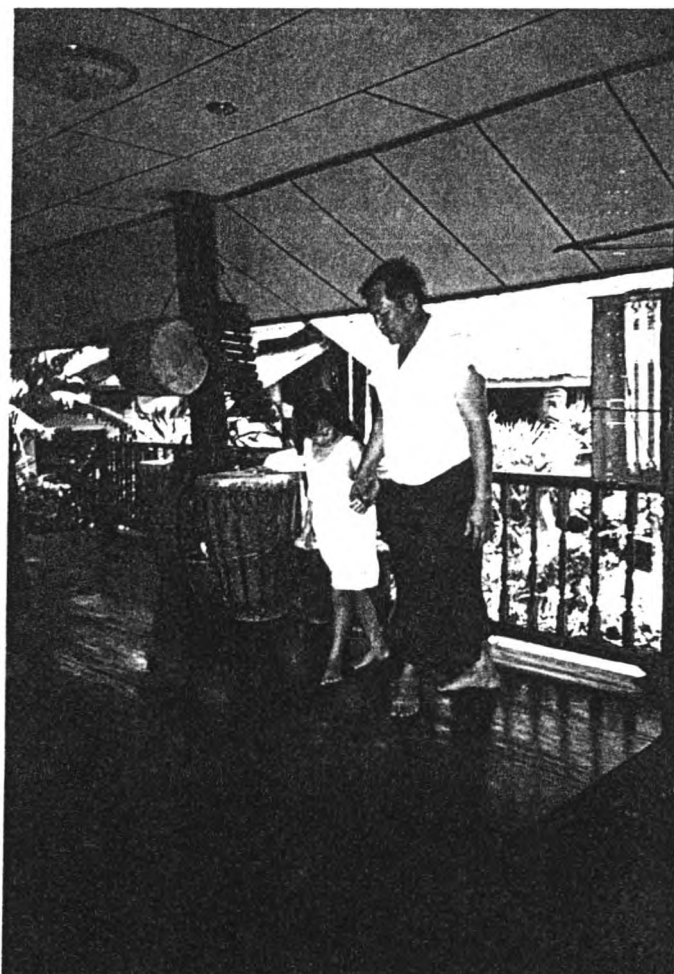

ภาพที่ 9 เมื่อฝึกการใช้เท้าก้าวเดินและกระโดดเขย่งยกเท้าได้แล้ว ก็ฝึกการใช้มือให้เข้ากับการก้าวเท้าเดินไปข้างหน้าเป็นแถววงกลม ในภาพนี้จะ ฝึกการขึ้นแม่ท่า "กาเต้นก้อนขี้ไถ"

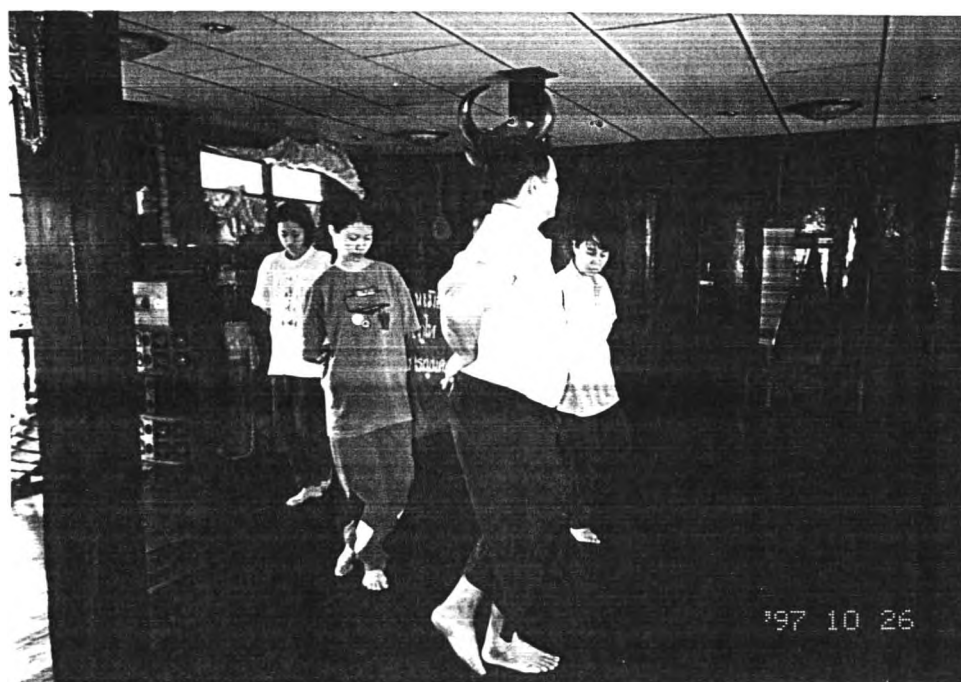

ภาพที่ 10 ภาพนี้เป็นการฝึกการยกเท้าซ้ายกันเข้าไว้ข้างหน้า และฝึกการใช้มือข้างขวาหักข้อม้อม้วนฝ่ามือเข้าหาลำตัว มือซ้ายตั้งวงไขว้มาไว้ทางขวา เป็นการฝึกการขึ้นแม่ท่า "กาเต้นก่อนข้าวเย็น"

เมื่อฝึกหัดให้ผู้พื่อนชายออกท่าพื่อนขึ้นแม่ท่าต่างๆ ได้ครบหมดแล้วก็ให้ผู้พื่อนชายนั่งพัก ชัยบดินทร์ สาลินันท์ ก็ไปฝึกผู้พื่อนหญิง โดยเริ่มฝึกหัดขั้นพื้นฐานเหมือนผู้พื่อนชาย ตั้งแต่การเดินก้าวเท้าให้เข้ากับจังหวะ

ภาพที่ 11 การฝึกผู้พ่อนหญิงในภาพผู้รับการฝึกเป็นเด็กจึงต้องจูงมือให้ก้าวเท้าเดินตามให้เข้ากับจังหวะเสียงของกลอง

ภาพที่ 12 ในขณะที่ฝึกจะใช้ฝ่ามือทั้ง 2 ข้าง ไชว้ซ้อนกันไว้ข้างหลัง เป็นการฝึกการใช้เท้าของผู้พ่อนหญิง เดินก้าวเท้าขวาไปข้างหน้า ทั้งน้ำหนักตัวไปที่ฝ่าเท้าหน้า ส่วนเท้าซ้ายไว้เปิดส้นเท้าไว้ข้างหลัง สลับก้าวเท้าเดินไปข้างหน้าเป็นแถววงกลม โดยฟังเสียงกลองเป็นหลัก

ภาพที่ 13 เมื่อฝึกการเดินก้าวเท้าไขว้ได้แล้ว ก็ฝึกการใช้มือทั้ง 2
 จับข้าง พร้อมกับ การเดินก้าวเท้าเขย่งส้นเท้าทั้ง 2 ข้าง ปล่อยให้ปลายเท้าก้าวไขว้
 ไปข้างหน้า เป็นการฝึกขึ้นแม่ท่า "นกกระบาบินเลียบหาด" โดย ชัยบดินทร์ ลาสีพันธ์
 ออกท่าเพื่อนำข้างหน้าให้ผู้พ่อนหญิง ออกท่าเพื่อนตาม เมื่อฝึกผู้พ่อนหญิง ออกท่าเพื่อน
 ขึ้นแม่ท่าได้ครบหมดทุกท่าแล้ว ก็ให้ผู้พ่อนชายและผู้พ่อนหญิงจับเข้าคู่เพื่อฝึกรูปแบบ
 กระบวนท่าพ่อนผู้ไทยตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนท่าพ่อน

ภาพที่ 14 เป็นการฝึกกระบวนท่าฟ้อนในช่วงที่ 2 เป็นการออกท่าฟ้อนเดี่ยวโซว์ของผู้ฟ้อนชายออกแม่ท่า "จระเข้ผาดหาง" เพื่อขอคู่รำเป็นคู่เดี่ยวโซว์ ส่วนผู้ฟ้อนคู่อื่น ๆ นั่งพับเพียบปรบมือไปตามจังหวะ ชัยบดินทร์ สาลีนันท์ ยินควบคุมการฝึกซ้อมอยู่ใกล้ ๆ คอยกล่าวเตือนข้อบกพร่องของผู้ฟ้อน

ภาพที่ 15* เป็นการฝึกวิธีการซ่อนมือโดยใช้มือซ้ายตั้งมือจับเข้าหาตัวสูงระดับใบหน้า มือขวาจับไว้ข้างสะโพกแล้วค่อยเคลื่อนมือจับเปลี่ยนเป็นตั้งวงซ่อนมือจากต่ำไปหาสูงสลับข้างกัน นิ่งย่อง ๆ ให้เข้าชิดกัน ก้มใบหน้าเล็กน้อย ใช้เป็นท่าลุกขึ้นยืนเพื่อออกไปพ้อนคู่เดี่ยวโฉบกับผู้พ้อนชายกลางวง

ผู้วิจัยเข้ารับการฝึกพ้อนผู้ไทยเรณูนครในท่าพ้อนของผู้พ้อนชายและผู้พ้อนหญิงพบว่า ท่าพ้อนผู้ไทยของผู้พ้อนหญิงออกท่าพ้อนง่ายกว่าท่าพ้อนของผู้พ้อนชาย จึงทำให้ผู้พ้อนชายได้แสดงลีลาการเคลื่อนไหวได้มากกว่าผู้พ้อนหญิงเห็นได้ในช่วงพ้อนเดี่ยวโฉบ เป็นต้น

เมื่อเห็นว่าผู้พ้อนคนใหม่ออกท่าพ้อนได้ถูกต้องแม่นยำแล้วก็ยุติการฝึกซ้อม แต่ถ้าผู้พ้อนคนใหม่ยังออกท่าพ้อนไม่แม่นยำ ก็นัดให้มีการฝึกซ้อมทุก ๆ วัน จนถึงวันแสดงจริง

*ภาพที่ 5-15 บันทึกภาพโดย ธงชัย เสียงล้ำ สาทิตโดยผู้แสดงคณะบ้านภูไท เลขที่ 117 หมู่ 1 ตำบลเรณู อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม วันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2540

สรุป

การจัดการแสดงฟ้อนผู้ไทยในปัจจุบัน ณ อำเภอเรณูนคร พบว่ามีการจัดตั้งเป็นกลุ่มแบ่งตามลักษณะ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มชาวบ้าน กลุ่มนักเรียน กลุ่มเจ้าหน้าที่และกลุ่มอาชีพเสริม กลุ่มชาวบ้านของแต่ละหมู่บ้านเป็นชาวบ้าน มีทั้งสิ้น 57 กลุ่ม กลุ่มนักเรียน 3 กลุ่ม กลุ่มเจ้าหน้าที่ปกครอง 1 กลุ่ม กลุ่มอาชีพเสริม 3 กลุ่ม คณะแสดงฟ้อนผู้ไทยทั้ง 4 กลุ่ม รับค่าตอบแทนต่างกัน กลุ่มชาวบ้านรับเงินรางวัลและสิ่งของตามศรัทธา กลุ่มนักเรียนแสดงเป็นกิจกรรมของโรงเรียน หากรับจ้างแสดง คิดราคาระหว่าง 200-500 บาทต่อคน กลุ่มเจ้าหน้าที่ปกครองแสดงในราชการไม่คิดค่าตอบแทน ส่วนกลุ่มอาชีพเสริมเรียกค่าตอบแทนระหว่าง 5,000-10,000 บาทต่อคณะ การฟ้อนผู้ไทยมีการฝึกหัดเป็นระบบโดยมีศิลปินเป็นครู ทำการสอนเยาวชนเป็นศิษย์หรือเครือญาติ โดยฝึกหัดกันที่บ้านของครูหรือที่โรงเรียนประถมหรือมัธยมตามหลักสูตร มีการแสดงทั้งในอำเภอเรณูนครและต่างถิ่นเป็นจำนวนมากตลอดทั้งปี